

Adam Pranda – kysucký lokálpatriot európskeho významu (personálna štúdia pri príležitosti 100. výročia narodenia slovenského etnológa)

Adam Pranda – local patriot from Kysuce with European
significance

(Personal study on the occasion of the 100th anniversary of the birth
of the Slovak ethnologist)

DOI: 10.31577/EtnoRozpra.2025.32.1.05

Martin Lukáč Kinčeš

Abstract

The processing of the relatively extensive archival fund in the collections of the Slovak Academy of Sciences (SAS) Archive as the legacy of the Slovak ethnologist Adam Pranda aims to produce an unprecedented personal study of this figure of modern Slovak ethnology and cultural heritage protection. The aim of this study, or rather the analysis of source materials, is also a direct response to the anniversaries of Adam Pranda's birth (100 years) and death (40 years). The named native of the Kysuce region, as a qualified linguist, started working at the Scientific Institutes of the City of Bratislava (1948–1952), then at the Center for folk art production (1953–1961) and from 1961 until his untimely death in 1984 he worked at the Ethnographic Institute of the SAS. As a researcher and leading scientific researcher at the institute, he professionally focused on research into crafts and additional occupations of the population, folk art and he co-formed and dealt with the issue of cultural regionalization of Slovakia. He also participated in teaching (at the former Department of Ethnography and Folklore Studies of the Faculty of Arts of the Comenius University of Bratislava) and actively cooperated with regional institutions, as well as with institutions of national importance – the Slovak National Museum in Martin and the Osveta Publishing House, also in Martin. He had a wide network of informants across almost the entire territory of Slovakia. As the then chairman of the Slovak Ethnographic Society, he took the initiative in establishing the periodical *Národopisné informácie* (now *Etnologické rozpravy*). He created entries for encyclopedic works and lexicons, and he also participated in research tasks for

the processing of the Ethnographic Atlas of Slovakia. He was a well-founded and reliable author, lecturer, but also a respected opponent and sought-after reviewer.

Keywords

Adam Pranda, cultural heritage, ethnology, regional works, scientific personality

Kľúčové slová

Adam Pranda, kultúrne dedičstvo, etnológia, regionálne práce, vedecká osobnosť

Acknowledgment

Tento príspevok vyšiel v rámci projektu VEGA 2/0058/22 *Revitalizácia kultúrneho dedičstva vo verejnom priestore ako reflexia globálnych vplyvov na vidiecke a mestské komunity*.

Kontakt / Contact

Mgr. Martin Lukáč Kinčes, Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i., Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: martin.lukac@savba.sk

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6884-1736>

Ako citovať / How to cite

Lukáč Kinčes, M. (2025). Adam Pranda – kysucký lokálpatriot európskeho významu (personálna štúdia pri príležitosti 100. výročia narodenia slovenského etnológa). *Etnologické rozpravy*, 32(1), 84-105. <https://doi.org/10.31577/EtnoRozpra.2025.32.1.05>

Adam Pranda (1924 – 1984) sa napriek svojmu relatívne krátkemu životu dokázal výdatne a výrazne uplatniť v akademickom prostredí, ako aj v inštitucionálnej praxi. V jeho osobnosti sa syntetizovala schopnosť zastrešovať geograficky i tematicky pestré terénne prieskumy a tvoriť celoodborovo dôležité publikácie a príspevky. V uplynulom kalendárnom roku sme si pripomenuli 100. výročie jeho narodenia a taktiež 40. výročie jeho úmrtia (Lukáč Kinčes, 2024; Salner, 2024). Medailón len v krátkom prehľade približuje životné osudy, avšak predovšetkým výskumné úlohy a akademicko-spoločenský prínos tohto významného slovenského etnológa a jazykovedca. Diapazón jeho aktivít i odborného zamerania presahuje možnosti tohto príspevku a ašpiruje na spracovanie samostatnej biografie.

V čom bol akademický rozmer a výskum Adama Prandu nedoceneným prínosom pre dobovú slovenskú etnológiu? Aké bolo súkromné a neskôr rodinné pozadie jeho vedeckej kariéry? Akým spôsobom môžeme interpretovať aktuálnosť Prandovho odkazu a využiteľnosť jeho publikačných výstupov v novodobej etnológii?

Bol stále tam, kde sa niečo dialo, hľadalo, lákalo ho novátorstvo a nové priestory, dynamika bádateľskej práce (Michálek, 1984: 650).

Detstvo, mladosť a vzdelanie

Obr. 1

Adam Pranda na vrchole tvorivých a vedeckých síl

Zdroj: Archív SAV (Charvátová, 1987: sign. V A, i. č. 1404, šk. 49)

Adam Pranda sa narodil 20. mája 1924 v kysuckej obci Snežnica do rodiny Štefana Prandu, v tom čase 21-ročného vojaka a 19-ročnej Márie, rod. Čavrk Hrošovskej. Rodičia, bytom v kysuckej obci Snežnica (v súčasnosti spadajúcej do okresu Kysucké Nové Mesto), číslo domu 67, ho dali pokrstiť v neďalekom Brodne (dnes súčasť mesta Žilina).

Otec Štefan Pranda (1903 – 1931) pochádzal zo Snežnice a pôvodne bol drotárom, neskôr robotníkom v chemickej továrni Hungária v Žiline a napokon pomocným pracovníkom Československých dráh (ČSD) – podbijačom pražcov, neskôr brzdárom nákladných vlakov. Zomrel na tuberkulózu v mladom veku – 14. júna 1931 ako 28-ročný.

Matka Mária Prandová, rod. Hrošovská¹ (1905 – 1996) pochádzala z Brodna a pôvodne bola robotníčkou v žilinskej súkenke (resp. továrni na súkno). Ako v jednom zo svojich životopisných profilov uvádza samotný Pranda: „*po smrti otca dôchodkyňa*“ (mal tým pravdepodobne na mysli, že sa z jeho matky stala domáca, ktorá po smrti manžela zostala na opateru štyroch maloletých detí celkom sama). Po založení družstva v Brodne v roku 1953 sa stala členkou výboru, následne skupinárkou (vedúcou úseku) živočíšnej výroby a krmičkou te-

liat. Napokon pracovala ako robotníčka na štátnom majetku v Brodne.

Súrodenci boli dohromady štyria: sestra Margita (neskôr vydatá Cibulová) a brat Albín. Brat Štefan zomrel v detskom veku (v roku 1930 ako dvojročný na tuberkulózu). S ohľadom na skromné pomery, z ktorých Pranda pochádzal a s dopadom v podobe priskorej smrti otca, nie je prekvapením, že Adam Pranda mohol a dokázal vyštudovať ako jediný spomedzi svojich súrodencov.

Adam Pranda prvých päť ročníkov vychodil v rokoch 1930 – 1935 na Štátnej ľudovej škole v Brodne, odkiaľ postúpil na Štátnu meštiansku školu v Kysuckom Novom Meste, kde po absolvovaní jedného ročníka (školský rok 1935/1936) prestúpil na vtedajšie Rímskokatolícke patronátne slovenské reálne gymnázium v Kláštore pod Znievom (terajší okres Martin), kde žil v sirotinci a štúdium absolvoval vďaka štipendiu. Napriek tomu bola jeho strava veľmi chudobná a striedma, čo mohlo spôsobiť neskoršie zdravotné problémy, ktoré ho sprevádzali až do smrti. Práve tu koncom školského roka 1943/1944 (konkrétne dňa 1. júla 1944) maturoval.

¹ Priezvisko „Čavrk Hrošovská“ je uvedené pri rodnom liste i krstnom liste Adama Prandu (Charvátová, 1987: sign. III A, i. č. 876, šk. 41).

Obr. 2

Adam Pranda ako študent gymnázia v Kláštore pod Znievom – stojí v strednom rade ako štvrtý sprava

Zdroj: súkromný archív Ing. Jána Prandu, CSc. (syna PhDr. Adama Prandu, CSc.)

Jeho maturita dopadla vynikajúco – povinne maturoval z početných predmetov, a to buď písomne (francúzsky jazyk, fyzika, kreslenie, latinský jazyk, národné hospodárstvo, prírodopis, rímskokatolícke náboženstvo, rysovanie, spoločenská výchova, telovýchova, úvod do filozofie, všeobecný dejepis, všeobecný zemepis) alebo ústne (chémia, matematika, nemecký jazyk, slovenský jazyk, vlastiveda). Maturitu mal doplnenú o tri nepovinné predmety – deskriptívnu geometriu, rýchlopis a taliansky jazyk.

Ako sám Pranda spomína vo svojom životopise, datovanom dňa 14. februára 1974: „Po potlačení SNP bol som spojku oddielu Slovan pri II. partizánskej brigáde gen. M. R. Štefánika.“ O jeho účasti v SNP sa však z dostupných prameňov nedozvedáme viac, išlo o jedinú zmienku (napriek tomu, že Turiec disponoval najaktívnejším partizánskym hnutím – jednou z najzásadnejších základní partizánov bola od Kláštora pod Znievom neďaleká Valčianska dolina). V súčasnosti teda môžeme len predpokladať, či táto informácia do jeho životopisu nepribudla len vplyvom dobových výročí (30. výročie SNP v roku 1974). Legitimitu tejto informácie preukazuje potvrdenie miestneho odboru zväzu protifašistických bojovníkov v Lazanoch (terajšia miestna časť obce Kláštor pod Znievom) zo 16. apríla 1948, ktoré sa zachovalo v osobnom fonde Adama Prandu v Archíve Slovenskej akadémie vied (SAV).

Napriek sklonom k beletristickej tvorbe – ktorú svojho času oceňoval v rámci korešpondencie aj básnik Ján Smrek (Chorváthová, 2005) – si Adam Pranda preferenčne vybral prírodné vedy ako oblasť svojho prioritného záujmu pre ďalšie štúdium. Tomuto záujmu sa však postavil do cesty pretrvávajúci nedostatok financií a preto si namiesto vyhladeného štúdia chémie – farmácie zvolil finančne menej náročné štúdium slovenského jazyka (Chorváthová, 2005).

Počnúc akademickým rokom 1944/1945 sa mohol prihlásiť a zapísať na štúdium slovenčiny a filozofie na vtedajšej Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity (terajšia Univerzita Komenského). Počas štúdia bol aktívne činný v študentskom spolku Filozof. Výnimku v rámci jeho univerzitného štúdia tvoril akademický rok 1946/1947, ktorý strávil v Taliansku, konkrétne na Università Cattolica del Sacro Cuore v Miláne. Promoval v roku 1949, keď získaním titulu doktora filozofie (PhDr.) za rigoróznou prácu *Jazyková hodnota starých slovenských listín z dialektologického hľadiska* zavŕšil svoje univerzitné štúdium. Prandu by sme de facto mohli označiť aj ako polyglota: okrem obvyklých znalostí materinského jazyka a češtiny aktívne komunikoval po rusky a zachovával si pasívnu znalosť anglického, francúzskeho, nemeckého, španielskeho a talianskeho jazyka. V neskoršej vedeckej praxi korešpondoval s kolegami aj po maďarsky – v tomto prípade však s vysokou pravdepodobnosťou išlo o zabezpečené externé preklady pôvodných listov, písaných po slovensky (znalosť maďarčiny nedeklaroval vo svojich životopisoch a ani jeho deti si nepamätajú, že by Adam Pranda kedykoľvek komunikoval po maďarsky).

Pracovná kariéra

Skúsenosti s prácou naberal už počas štúdia – v období od 1. októbra 1946 do 30. júna 1947 bol knihovníkom pri Slovanskom seminári dnešnej Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Pracoval pod vedením už vtedy etablovaného a významného profesora Jána Stanislava, ktorého odkaz aktívne rozvíjal – prostredníctvom viacerých publikačných výstupov z oblasti jazykovedy, obzvlášť v rámci úsilia o zvýšenie jazykovej kultúry v prostredí divadla a opery (Palkovič, 1985).

Prvým Prandovým zamestnaním bola pozícia prednostu oddelenia kultúrnej správy vo Vedeckých ústavoch mesta Bratislavy, kde pôsobil od 1. apríla 1948 do 30. septembra 1950 (teda už počas svojho vysokoškolského štúdia).² V rovnakom období – konkrétne počas letných prázdnin v roku 1949 – sa v spolupráci s Jazykovedným ústavom SAV venoval výskumu slovenských nárečí v okolí Žiliny.

Následne ho čakala povinná vojenská služba, ktorú však nestrávil obvyklým spôsobom väčšiny svojich rovesníkov – bol totiž priradený do neslávne známych pomocných technických práporov (PTP), i keď sa z dostupných prameňov nedozvedáme, prečo sa tak stalo. Prandu to však poznačilo na celý život.

Ako napísal v závere listu pre Máriu Zemanovú (do Rajeckých Teplíc) zo dňa 19. mája 1983:

Zároveň Vám vraciam aj knihu J. Hellera, Hlava XXII. Prečítal som ju, musím však priznať, že nie vo všetkých častiach ma rovnako „držala“; technicky je dobre premyslená, pútavo písaná, no opisované udalosti sú mi akosi veľmi vzdialené, lebo mi – z inej strany – pripomínajú moju vojenčinu v PTP! Ešte teraz, hoc len pri pomyslení, ma bolí z nej brucho! (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 1395, šk. 49).

² Táto prvá pracovná pozícia však nemusela byť prvou – Adam Pranda dostal listom z 18. decembra 1947 ponuku stať sa úradníkom Miestneho odboru Matice slovenskej v Bratislave, a to od 1. januára 1948 (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 1138, šk. 46).

Po absolvovaní vojenčiny sa zamestnal v Ústredí ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV), kde ako výskumný pracovník a vedúci výskumného oddelenia pôsobil od 16. novembra 1953 do 31. marca 1961. Od polovice 50. rokov 20. storočia bol v centre jeho bádateľského záujmu ľudový výtvarný prejav, od začiatku 60. rokov 20. storočia tradičné ľudové doplnkové zamestnania, proces zmien ľudovej kultúry a ľudových tradícií v súčasnosti a ako vedúceho vedeckého pracovníka teoreticko-metodologické problémy a kategoriálny systém etnografickej vedy (najmä otázky tradície a formovania povedomia domova, vzťah vidieckeho obyvateľstva k pôde, rodinnému domu, vzdelaniu, práci, atď.). Prerod Adama Prandu z jazykovedca predovšetkým na etnológa predznamenávala jeho prvá národopisná štúdia *Príspevok k štúdiu slovenských ľudových kožuchovej* (Pranda, Morávková, 1955), ktorú publikoval v časopise *Slovenský národopis* (Horváthová, 1974).

Obr. 3

Adam Pranda (uprostred) počas výskumu ľudových kožuchovej v obci Rejdová, pravdepodobne v 50. rokoch 20. storočia
Zdroj: súkromný archív J. Prandu

Od 1. apríla 1961 začal pracovať vo vtedajšom Národopisnom ústave SAV, ktorý sa mu stal nielen dlhoročným pracovným útočiskom, ale zároveň dôležitým akademickým zázemím. Spočiatku ako odborný pracovník, určitý čas aj ako vedecký tajomník ústavu až sa napokon vypracoval na vedúceho vedeckého pracovníka (od 1. novembra 1967 vedúci oddelenia materiálnej kultúry, od roku 1976 zástupca vedúceho oddelenia etnografie) – povereného napr. realizáciou výskumnej úlohy *Vplyv industrializácie na ľudovú kultúru*. V ústave zároveň organizačne zastrešoval vedecko-popularizačnú edíciu *Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry*.

Prandova externá aspirantúra (doktorát), resp. v dobovom označení: „vedecká výchova“ prebiehala v rokoch 1961 – 1965. Jeho školiteľom bol PhDr. Ján Mjartan, DrSc., niekdajší

riaditeľ Národopisného ústavu SAV. Ašpirantúru, podľa Prandových životopisov paradoxne prebiehajúcu súbežne s výkonom jeho pozície vedeckého tajomníka Národopisného ústavu SAV, ukončil odovzdaním kandidátskej práce *Príčiny vzniku a rozvoja kovorolníctva na Kysuciach* v januári 1966 a obhájil v máji toho istého roku (konkrétne 28. mája 1966). Pedagogicky pôsobil na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde od roku 1967 viedol prednášky o význame doplnkových zamestnaní na vývin tradičnej ľudovej kultúry a o štúdiu ľudovej kultúry v súčasnosti.

S vedomím, že nebol členom komunistickej strany, popri práci zastával funkcie v Revolučnom odborovom hnutí – ROH či Zväze československo-sovietskeho priateľstva – ZČ-SSP. V rámci vedeckej kariéry absolvoval viaceré zahraničné pobyty, a to napr. v Poľsku (od 1. júna do 31. augusta 1967) či ZSSR (od 1. apríla do 30. septembra 1968 a od 1. júla do 31. decembra 1970) aj v Bulharsku. Napriek tomu nikdy nebol politicky organizovaný ani angažovaný a priority pracoviska dokázal presadzovať silou svojej odbornosti. Hoci jeho manželka Elena bola poverená kádrovými záležitosťami, radoví pracovníci ústavu spomínajú na mierumilovnú a slobodnú atmosféru na celom pracovisku, a to aj v období hlbokého socializmu (Zachar Podolinská, Popelková, 2023).

Okrem domovského ústavu pôsobil aj na Inštitúte etnografie Akadémie Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR) v Moskve, v rámci ktorého sa počas jednoročných pracovných pobytov v roku 1968 a 1970 zaoberal teoretickými problémami štúdia ľudovej kultúry v súčasnosti, vplyvu bilingvizmu na zmeny v ľudovej kultúre, základným smerom štúdia slovenskej a českej etnografie a vybraným metodologickým a teoretickým problémom etnografického štúdia v súčasnosti.

Rodinné zázemie, vzťahy

Prvou manželkou Adama Prandu bola Mária Koleková, s ktorou pravdepodobne spoločne chodievali na konkrétne terénne výskumy (Charvátová, 1987; Prandová, 1955: 8). Mladý pár však po rozhodnutí o spoločnom bývaní narazil na bytovú núdzu, a preto najprv bývali u Máriinej sestry, po narodení dcéry Zuzany (v roku 1957) u Máriiných rodičov v bratislavskej Petržalke (z korešpondencie vyplýva vtedajšia, teda dobová adresa Okrajová 36). Poldruha roka po narodení dcéry Zuzany však Mária Prandová (rod. Koleková) zomrela (Hnilica, Vnuk, 2009).

Adamovi Prandovi a jeho starým svokrovcom prišla vypomôcť jeho matka – to však znamenalo, že sa musel odsťahovať a až po náročnejšom urgovaní získal dvojizbový byt na Pavlovskej ulici. Jeho finálnou bratislavskou adresou však bola Steinerova 5 (terajšia Križna 5) v širšom centre mesta. Adam Pranda vďaka svojim aktivitám, živej komunikácii a otvorenému priateľskému prístupu urobil z tejto adresy bijúce srdce vtedajšej československej etnologickej vedy s určitým demokratizujúcim nádychom. Neraz v závere svojich listov napísal: „*Ak prídeš do Bratislavy, nemôžeš nás na Steinerovej 5 obísť – máme tu otvorené dvere i srdcia!*“

Druhou, dlhoročnou manželkou Adama Prandu bola Elena, rod. Bošková (1926 – 1999) – familiárne prezývaná „Hela“ – už od roku 1953 odborná pracovníčka a svojho času aj vedúca dokumentačného oddelenia vtedajšieho Národopisného ústavu SAV. Páru sa narodili dvaja synovia – Ján (1962) a Pavol (1964).

Prandova dcéra vyštudovala Lekársku fakultu Univerzity Komenského v Bratislave a stala sa gynekologičkou v Banskej Bystrici. Obaja synovia vyštudovali Chemicko-technologickú fakultu Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave (terajšia Fakulta chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity v Bratislave). I keď sa môže na prvý pohľad zdať, že deti sa nevybrali v otcových šľapajách – nie je to tak. Aj Adam Pranda vo viacerých svojich listoch priateľom priznal, že on sám chcel prvotne študovať chémiu.

Obr. 4

Adam Pranda so svojimi deťmi – dcérou Zuzanou (vľavo), synom Pavlom (v kočiку) a synom Jánom
Zdroj: súkromný archív J. Prandu

S celou rodinou pri vzácnych chvíľkach voľného času chodievali na stretnutia kysuckých rodákov, ako aj na stretnutia rodákov z Lovče, odkiaľ pochádzala Elena Prandová. Adam Pranda v liste historikovi Pavlovi Kukovi voči sebe vyčítavo spomínal: „No poriadne na nás nadávala (manželka Elena; pozn. autora), lebo mne sa tancovať veľmi nechce (jeden tanec som však odviedol) a synovi takisto (aj on sa zmohol len na jeden).“ (Charvátová, 1987: sign. IVA, i. č. 1103, šk. 45).

Mnoho času pre rodinu však zabrali neodkladné pracovné povinnosti – ako písal v jednom zo svojich listov zahraničnému kolegovi o dovolenke na strednom Slovensku: *Namiesto lyžovania som sedel za stolom.* To sa, pravdaže, stretlo so spravodlivým hnevom jeho manželky Eleny – ako žartovne píše v jednom z listov:

Roboty mám teraz akurát dosť. A ešte s vyvolenou môjho srdca sa „žeriem“, lebo už teraz mi nadáva, vraj som drotár a rozmýšľam ako drotár, načo som mal vraj deti, keď

sa o ne nestarám a nevychovávam, do smrti že budem vandrákom (a ona sedliackou sediacou na „rodnej hrude“) – a to všetko za tú Moskvu, ktorú som si nespískal.³ (...) Verím, že sa mi žena aspoň trochu utíši (pomaly sa s tým zmieruje, hoci pomalšie, ako som predpokladal. Až teraz vidím, ako to bolo prezieravé nebyť v tom čase, keď list prišiel, doma). Preto teraz statočne „slúžim“ vlasti a národu, denno-denne som s deťmi 2 – 3 hodiny vonku, chodíme na snežienky a tíšime si našu mater, aby príliš nefrlala! Kytičkami je to účinnejšie než punčochami! (Charvátová, 1987: bližšie neidentifikovaný list zo dňa 9. februára 1968).

Napriek žartovnému podtónu Prandovho vyjadrenia treba podotknúť, že rodina mu bola počas celého pracovného i súkromného života nenahraditeľnou oporou – manželka Elena zabezpečovala manželovi potrebnú administratívu, keď to on sám už nestíhal. Svoju manželku a deti úprimne miloval – vždy si našiel čas a priestor ich spomenúť aj v listoch svojim priateľom. Myslel aj na budúcnosť svojej rodiny a pri progresívnejšom myslení pripúšťal aj budúcnosť svojich detí v zahraničí – píšuc v ďalšom liste o dcére Zuzane (adresovanom Vojtechovi Sitárovi zo Žiliny, datovanom dňa 30. mája 1966): „Myslím, že rečami (myslel tým cudzie jazyky; pozn. autora) otvoríme deťom svet viac, ako sme ho mali otvorený my, či už pôjde študovať neskôršie medicínu alebo čokoľvek iné. Z klavíra, hoci dobre doň tlčie, sa neudrží, radšej nech vie a nech dobre ovláda reči.“ (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 1284, šk. 48).

Obr. 5

Manželia Adam a Elena Prandovci počas etnologickej konferencie v Smoleniciach, pravdepodobne v 70. rokoch 20. storočia

Zdroj: súkromný archív J. Prandu

³ Zahraničné pobyty v Moskve mu nespôsobovali len výčitky v rámci vlastnej sebareflexie, ale tiež problémy v rodinnom živote a vyvolávali závisť v pracovnom prostredí (od niektorých Prandových kolegov a nadriadených).

Manželka Elena bola manželovi naporúdzi nielen pri oficiálnych pracovných aktivitách, ale tiež pri širokom spektre jeho súběžných činností: keď napríklad spoločnými silami spracovali už v danom čase mimoriadne potrebnú metodiku katalogizácie národopisného materiálu. Jej oddanosť a vernosť manželovmu odkazu sa prejavila aj po predčasnej smrti Adama Prandu. Elena Prandová totiž nielenže zhromaždila jeho archívnu pozostalosť a odovzdala ju Ústrednému archívu SAV – v roku 1987 a dodatočne ešte v roku 1992 (Charvátová, 1987; Kamencová, 1992), ale za zosnulého manžela dokončila rozpracovaný rukopis publikácie *Slovenské kraslice* (Ratica, 1999).⁴

Funkčná pôsobnosť

Od vzniku Slovenskej národopisnej spoločnosti v roku 1958 bol nielen jej členom, ale aj funkcionárom: v rokoch 1958 – 1965 vedeckým tajomníkom, v rokoch 1965 – 1969 členom výboru a napokon v rokoch 1969 – 1975 jej predsedom (Beňušková, 2019), zároveň členom a funkcionárom Národopisnej spoločnosti československej pri Československej akadémii vied (ČSAV) – v rokoch 1958 – 1969 bol členom výboru tejto spoločnosti, od roku 1969 jej prvým podpredsedom.

Adam Pranda z pozície predsedu Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV v Bratislave bol prítomný na jej rokovaní, ktoré sa konalo 28. mája 1973 v Martine, kde mal možnosť podieľať sa na návrhu vydávať spoločný metodický časopis Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV v Bratislave a Matice slovenskej v Martine s názvom *Národopisné informácie*. Stál tak pri zrode dôležitého etnologického periodika na Slovensku – terajších *Etnologických rozpráv*.

Veľmi aktívne spolupracoval – aj z titulu svojich prvotných odborných záujmov – s Ústavom ľudového umění v Strážnici, v rámci ktorého rozvinul desaťročia trvajúcu spoluprácu. Jeho azda najaktívnejším respondentom a spolupracovníkom bol známy keramikár Heřman Landsfeld (1899 – 1984), ktorý bol častým hosťom aj v domácnosti Prandovcov (na Krížnej ulici v Bratislave). Aj tu sa preukázal Prandov talent: v krátkom období pretransformovať formálne vzťahy na hlboké osobné priateľstvá s vysokou úrovňou dôvery a otvorenosti (Souček, 1984).

Z ďalších dôležitých členstiev a pôsobení môžeme spomenúť členstvo v Slovenskej sociologickej spoločnosti pri SAV, Slovenskej demografickej a štatistickej spoločnosti pri SAV, funkcionárske pozície v Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote (člen predsedníctva a vedúci národopisnej sekcie, od roku 1968), členstvo vo Vlastivednej komisii Výboru Matice slovenskej (1968 – 1975). Zároveň bol vedúcim lexikálnej skupiny pre národopis v rámci prípravy Encyklopédie Slovenska (od roku 1971). Bol členom viacerých vedeckých rád – vedeckej rady Etnografického ústavu Slovenského národného múzea v Martine (od roku 1974), Kysuckého múzea v Čadci⁵ (od roku 1974) či Považského múzea a galérie v Žiline (od roku 1975).

⁴ Uvedená publikácia vyšla v martinskom vydavateľstve Osveta v roku 1994, 10 rokov po úmrtí Adama Prandu (Pranda, Prandová, 1994).

⁵ Adam Pranda bol aktívnym už pri pripravovanom založení Kysuckého múzea v Čadci v 60. rokoch 20. storočia.

Pre Slovenské národné múzeum v Martine bol významným odborníkom aj vďaka jeho práci pre ideovú komisiu reinštalácie národopisných expozícií a zbierok tohto múzea (1974 – 1976) a ideovú komisiu v tom čase vznikajúceho Múzea slovenskej dediny (od roku 1974). Téma múzeí v prírode bola pre Adama Prandu podnetnou až do konca života, o čom svedčí jeho spolupráca s nitrianskym Agrokomplexom na výbere objektov pre Slovenské poľnohospodárske múzeum v prírode (na začiatku 80. rokov 20. storočia).

V rámci redakčnej činnosti bol členom redakčných rád početných periodík: vedecký redaktor edície *Ústredia ľudovej umeleckej tvorby* (1955 – 1957), vedecký redaktor edície *Príručky Slovenskej národopisnej spoločnosti* (1958 – 1975), člen redakčnej rady periodika *Národopisné aktuality* (Strážnice, od roku 1964), výkonný redaktor (editor) edície *Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry* (od roku 1965), *Národopisný věstník československý* (Praha, od roku 1968) (Válka, 2013), vedecký redaktor národopisnej časti v rámci hlavnej redakcie trojzväzkového encyklopedického diela *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku* (1969 – 1978), vedecký redaktor a zostavovateľ zborníka *Gemer – Národopisné štúdie* (Rimavská Sobota, od roku 1972), člen redakčnej rady periodika *Vlastivedný zborník Považia* (Žilina, od roku 1972), vedecký redaktor bulletinu *Informácie Slovenskej národopisnej spoločnosti* (1973 – 1975), člen redakčnej rady bulletinu *Správy a informácie Kysuckého múzea v Čadci* (Čadca, od roku 1975), člen redakcie časopisu *Slovenský národopis* (od roku 1977) a taktiež člen redakčnej rady bulletinu *Obzor Gemera* (Rimavská Sobota, od roku 1978) (Osobná bibliografia, 1979).

V rámci spolupráce s Československou televíziou v Bratislave bol členom Tvorivej skupiny pre ľudovú kultúru. Aj v tejto oblasti dosahoval výrazné úspechy – jeho farebný televízny film *Kraslice* získal v írskom Dubline v roku 1975 ocenenie Bronzová harfa. Ešte v rokoch 1972 – 1974 pôsobil ako sekretár Medzinárodného komitétu pre etnografické štúdium súčasnosti (súbežne dokázal vypracovať aj štatút tohto komitétu).

Adam Pranda sa začiatkom 80. rokov 20. storočia (1980 – 1983) tiež podieľal na redakčnej príprave *Slovenského biografického slovníka*, a to v bezprostrednej spolupráci s Biografickým oddelením Matice slovenskej v Martine. V zmysle zachovanej korešpondencie aktívne participoval na heslách o Eme Angyalovej, Jozefíne Babjakovej, Rudolfovi Bednáríkovi, Andrejovi Beniačovi, Pavlovi Bernolákovi, Davidovi Blasym, Júliusovi Bočovi (Boča), Jozefovi Brodzianskom, Kataríne Brúderovej (rod. Matulovej), Kataríne Brinzovej (rod. Izsovej), Jánovi Buszovi (Busza), Jánovi Búžikovi, Márii Čárskej (rod. Horváthovej), Ľudovítovi Gallovi, Miroslavovi A. Huskovi, Jurajovi Jánošíkovi a Samuelovi Jurínovi.

Veľký význam prisudzoval aj etnografickému filmu a z tohto dôvodu bol odhodlaným členom odbornej poroty súťažnej festivalovej prehliadky etnografických filmov Etnofilm Čadca od jej prvého ročníka. V rámci spolupráce Slovenskej národopisnej spoločnosti SAV s Národopisným ústavom SAV a Umenovedným ústavom SAV presadzoval zámer vybudovania Centrálnej filmotéky SAV.

Charakterové črty vedca

Povahovou črtou Adama Prandu bola charakterová i odborná neoblomnosť a vytrvalosť. Svedčí o tom zmienka v Prandovom nekrológu od jeho kolegu Jána Michálka:

Adamovi Prandovi treba jednoznačne pripísať k dobru, že sa zaradil a zotrval na poprednej pozícii v rade tých, čo koncepciu dnešnej etnografie – v záujme spoločnosti i vedy samotnej – pomáhali rozšíriť a obohatili o výsostne aktuálny rozmer jej výpovede o súčasnosti. Vyvolával odozvu a nenechal sa odradiť. A tak ako bol o charaktere svojej práce presvedčený, tak bol vo svojom presvedčení aj neoblomný a vytrvalý. To bola napokon vlastnosť Adama Prandu, ktorá ho sprevádzala aj na iných úsekoch práce a celým jeho životom (Michálek, 1984: 651).

Je zjavné, že Adam Pranda si v rámci sebareflexie dokázal stanoviť maximálnu kapacitu aktivít – na hranicu, po ktorú dokázal garantovať kvalitu svojich výstupov. Koniec koncov, v početných listoch sa hneď na začiatku ospravedlňuje za omeškanie v odozve, spôsobené cestami vo výskumnom teréne či zahraničnými pracovnými pobytmi, príp. organizáciou alebo účasťou na konferenciách. Pre zaneprázdnenosť musel, hoci veľmi nerád, odmietnuť aj ďalšie ponúkané možnosti spolupráce – napr. spoluautorstvo monografie o Liptovskej Tepličke.

V tomto ohľade bol zlomovým rok 1975 – Adam Pranda sa dobrovoľne vzdal predsedníctva Slovenskej národopisej spoločnosti pri SAV a taktiež akejkolvek ďalšej výkonnej, resp. funkcionárskej činnosti v tejto sfére. Cítil takmer urgentnú potrebu oddychu – dôvod nebol sebecký, ale opäť akademický: získať viac času na realizáciu výskumu. A tak sa z vedca, plne vyťaženeho administratívou a výkonom zverených funkcií, stal vedec – mentor (rozvinuli sa jeho aktivity v redakčných radách periodík a vedeckých radách inštitúcií, obzvlášť múzeí).

Blízkym priateľom (už pri zvažovaní tohto kroku v roku 1974) to zvykol vysvetľovať nasledovne: „Preto Ťa prosím, maj so mnou zľutovanie a cháp ma ako človeka, ktorý – keďže je chlapom – musí v ženskom ústave robiť všelijaké a neraz zbytočné funkcie, nemôže sa preto sústreďovať na to, čo by chcel a čo má robiť.“ (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 1349, list Josefovi Tomešovi z Ústavu ľudového umění v Strážnici zo dňa 15. marca 1974, šk. 49).

Osobnostné danosti Adama Prandu vyzdvihovali aj inak obvykle nekompromisné kádrové posudky – v tom za rok 1976 sa v časti k charakterovým a osobným vlastnostiam uvádza: „Dr. Pranda je pracovitý, veľmi výkonný, disponuje nevšednou zásobou energie“. Išlo teda o jedného z najčinnorodejších pracovníkov ústavu. Pri spracovávaní monografie o keramikárovi Ignácovi Bizmayerovi bol schopný osloviť Hotel Kriváň v Pribyline a so súhlasom vedenia hotela si prejsť každú hotelovú izbu, v ktorej visel obraz tohto slovenského

Obr. 6

Adam Pranda počas terénneho výskumu v Sebechleboch, 1977

Zdroj: Archív SAV (Charvátová, 1987: sign. V B, i. č. 1420, šk. 49)

umelca – hoci dodatočne v poďakovaní hotelu pokorne uznal, že to nebol vhodný čas (pršalo a hostia boli na izbách). Nemožno mu teda uprieť húževnatosť.

Špecifické boli aj jeho vybrané oslovenia, v ktorých nezaprel znalosť konkrétnych a pre adresátov príslušných lokalít: „Milý Jožo, si Ty teda poriadny salatínsky či prašivský medved', keď sa za dlhé roky ani neozveš.“ – inej adresátke písal: „Vážená /hm, súdružka? Kolegyňa? Maja? čert to vzal!/" alebo múzejníkovi Milanovi Chlebanovi po jeho nedodržaní termínu: „Milan, Ty nešťastníku.“. Napriek vlastnej precíznosti však nebol nevyhnutne striktný voči svojim kolegom či spolupracovníkom – pre odľahčenie atmosféry zvykol pri takýchto príležitostiach písať: „...aj Waterloo sme prežili, prežijeme aj Verdun...“.

Úprimnosťou prekypovali aj listy relatívne málo známym pisateľom vrátane ponosy na aktuálne normalizačné tendencie, snahy o cenzúru či blokovanie vydania publikačných výstupov z konkrétnych terénnych výskumov (Čičmany, Sebechleby). V tomto ohľade sa napr. Adam Pranda aktivizoval a zabezpečoval stretnutie riaditeľky ústavu Boženy Filovej s ministrom kultúry. Svojich spolupracovníkov aktívne povzbudzoval, aby sa nenechali odradiť byrokraciou či politizáciou odbornosti a taktiež, aby sa bránili vytláčaniu schopných ľudí z inštitúcií.

Hoci sa otvorene sťažoval na amorálne prístupy, s ktorými sa pri svojich pracovných povinnostiach stretol (v listoch Miroslavovi Antonovi Huskovi, Richardovi Jeřábkovi či Mi-

Obr.7

Adam Pranda počas terénneho výskumu v Sebechleboch, 1981
Zdroj: súkromný archív J. Prandu

lošovi Štillovi) – prichádzajúci nárok na dôchodok nezvažoval s vedomím, že synovia ešte len nastupovali na vysokú školu a otec tak musel byť i naďalej zodpovedným živiteľom.

Svojou otvorenosťou a prístupnosťou sa stal obľúbeným a vlastne prirodzeným mentorom a tútorom mladých vedeckých pracovníkov. Azda aj to mu na revanš prinášalo pracovný a životný elán. Generácia českých a slovenských etnológov, ktorá sa formovala aj pod jeho vplyvom totiž celkom zásadne určila ďalšie smerovanie našej vedeckej disciplíny. Slovom Petra Salnera – Prandovho aspiranta (doktoranda) a neskoršieho dlhoročného pracovníka terajšieho Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i. v Bratislave: „*Bežal vpredu, no nebol osamelým bežcom. Predčasná smrť uzavrela jeho osobnú bibliografiu, nie však celoživotné dielo. Rozbehli sa jeho žiaci...*“ (Salner, 1985).

Školiteľ, oponent, recenzent

Adam Pranda bol odborníkom širokého disciplinárneho záberu a záujmu – spočiatku sa zaoberal ľudovým umením a najmä ľudovým výtvarným prejavom, resp. ľudovou umeleckou výrobou. Jeho celoživotnou témou boli slovenské kraslice, popri ktorých bol aktívnym v prostredí modranskej figurálnej plastiky a keramiky (majoliky). Živými etnografickými témami preňho boli doplnkové a sezónne zamestnania, dejiny výroby mlynských kameňov, ale tiež ľudové kamenné náhrobníky v Novohrade, príp. téma kožušníctva a ľudovej výroby kožuchovej (Frolec, 1984a).

Pre vlastné duševné obohatenie však bol ochotný a schopný vyjsť mimo svoju komfortnú zónu do exotickerejších oblastí a tém. Ved' napríklad s Elenou Androvičovou z Plzne (príp. mesta Bihar v Indii) korešpondoval na prelome rokov 1969 a 1970 ohľadom problematiky kobercov a umeleckých remesiel v Indii a povzbudzoval ju k publikovaniu s presvedčením, že spracovala a spracuje kvalitné výstupy. (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 907, šk. 43).

Vďaka týmto témam sa stal vyhľadávaným oponentom a recenzentom naprieč témami i krajinami. Svojim pozíciám a úlohám sa venoval naplno – vo výsledku bol teda rešpektovaným aktérom akéhokoľvek diania vo vývoji československej etnológie ako vednej disciplíny európskeho formátu. Vážil si však spätnú väzbu aj na vlastné diela. Ako uviedol český etnológ Richard Jeřábek v jednom z Prandových nekrológov:

Byl to chlap jak hora, plný energie a elánu, neúnavný a tolerantní diskutér. K výtisku své knížky o keramiku Bizmayerovi napsal: Prijmi tento darček a ak Tvoje kritické pero bude pociťovať opäť sa zaskvieť, prosím Ťa, vybrús si ho, nech sa zaleskne... Příznivého ohlasu této knížky už se nedočkal a čtenáři se už nedočkají dalších jeho poctivých prací o lidovém umění (Jeřábek, 1985).

Počnúc rokom 1975 (od 1. januára) sa stal školiteľom v odbore národopis, pričom na konci roka 1979 v pracovnom výkaze deklaroval, že dovtedy vyškoliť jedného aspiranta a priebežne viedol ďalších dvoch aspirantov. Išlo o Jána Chlupa (externý aspirant, pracovník Mestského múzea v Bratislave) s kandidátskou prácou *Etnické a sociálne procesy v národnostne zmiešanom prostredí prímestskej dediny Čunova*; Petra Marákyho (externý aspirant, riaditeľ Kysuckého múzea v Čadci) s kandidátskou prácou *Premena prvkov tradičného ľudového zvykoslovia severovýchodných Kysúc v prostredí Třinca a iných priemyselných stredísk na severnej Morave* a Petra Salnera (interný aspirant) s kandidátskou prácou *Etnografické aspekty výskumu súčasnej mestskej rodiny*.

Obr. 8

Adam Pranda pri konferenčnom prejave na konferencii v Nových Vozokanoch, 1977
Zdroj: Archív SAV (Charvátová, 1987: sign. V B, i. č. 1418, šk. 49)

Adam Pranda bol aktívnym autorom, lektorom, ale tiež taktným oponentom a recenzentom početných publikácií či monografií. Múzeá, vydavateľstvá i samostatní bádatelia ho aktívne oslovovali s prosbami o odborné rady (napr. 20. júla 1973 sa Slovenské poľnohospodárske múzeum v Nitre dopytovalo na čerstvo dovezený mlynský kameň z Palúdzky kvôli vytesanej značke a s ohľadom na to, že evidovali niekdajší Prandov výskum ohľadom mlynských kameňov).

Zároveň bol pokorný – prosil pisateľov, ktorí sa pomýlili a oslovovali ho ako riaditeľa („Vážený súdruh riaditeľ“), aby tak nerobili – s vysvetlením, že on je len vedúcim kolektívu pracovníkov na konkrétnej výskumnej úlohe, ale riaditeľkou ústavu je Božena Filová a jej zástupcom Milan Leščák. Podobne – veľmi triezvo až účelovo – pristupoval aj k svojim funkciám: vystríhal svojich korešpondentov, aby ho neoslovovali funkciou (napr. „Vážený predseda“ z titulu jeho vtedajšej funkcie predsedu Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV) argumentujúc, že ide len o dočasnú službu pre vedu, nie urputnú snahu o honor („...sú len dočasné, no pre účely vedy ich treba zastávať.“).

Podobný prístup si zachovával aj pri akademických funkciách, ktoré v období socializmu považoval za nástroj pre posilnenie ega a zbohatnutie inak slaboduchejších či zištných ľudí. Mnohí korešpondenti si totiž jeho odbornú zdatnosť nesprávne vysvetľovali jeho vrcholovou akademickou pozíciou – oslovovali ho docentským titulom. V liste Ide Dúbravskej z 12. novembra 1976 píše: „Záverom Vás prosím o jedno. Nie som docentom, na takéto tituly majú oprávnenie teraz predovšetkým tí, čo... atď. (aby som to vzal aj žartom, som „nadcentom“, lebo mám naozaj nad jeden cent, teda nie do centa, hoci sa o to usilujem statočne a nielen na liečení už takmer 10 rokov).“ (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 974, šk. 43).

Európsky formát Adama Prandu

Adam Pranda dokumentoval v 50. rokoch 20. storočia povesti z rodnej kysuckej obce Snežnica, a to napríklad: *Človek*, *Krvavá jamka*, *Letná noc na horách*, *Močidlanský vodník*, *Prosničanova medza*, *Radosť zo života*, *Tri studničky* (táto konkrétna na 36 stranách strojopisného textu na stranách formátu A4!). Pozoruhodná je aj jeho precíznosť pri dokumentačnej práci – napr. v závere prepisu rozprávky *Radosť zo života* je uvedený dátum i čas jej zdokumentovania: „27. sept. 1955 o 19.29 hod.“.

Študoval zároveň chotárne názvy v tejto obci (napr. Belajova kráčina, Gašov, Klíny, Pri jasňoch, atď.). Preto možno predpokladať, že aktívna práca s miestopisnými dátami bola vykonávaná v záujme lepšieho porozumenia a priestorového uchopenia jednotlivých rozprávok, ktoré aktívne využívajú toponymá (Kriváň, Rozsutec, atď.). Z jeho poznámok je zrejماً aktívna práca s informátormi, ako aj dokumentácia ich životných línií (zapisovanie si základných rokov v živote respondenta, sprehľadnenie jeho rodinných vzťahov a pod.).

Pranda veľmi živo spomínal na rôzne rozhovory s informátormi, ako aj s náhodnými respondentmi alebo občanmi, ktorých sa pýtal na cestu za konkrétnym a vopred vyhladeným človekom. Ide do takej hĺbky detailu, že dokonca uvádza výňatky týchto rozhovorov, ktoré sú veľmi výstižné pre podmienky práce v (kysuckom) teréne v danom období. Niektorí ho – napr. počas výskumu oblepovaných kraslíc v Klokočove (v časti Klin) dokonca podozrievali, že kontroluje povinné odvádzanie potravín („*Nie som od kontingentov. – vysvetľoval som.*“)⁶ a tvrdili, že sa im nestačil urobiť dostatok zemiakov alebo sliepky neznieš dost vajec.

Svedectvom jeho zamerania je nepublikovaná 90-stranová štúdia *Niektoré problémy štúdia súčasného stavu ľudovej kultúry na Slovensku z obdobia rokov 1969 – 1970*, v rámci ktorej identifikoval 7 okruhov výskumných otázok, a to štúdium dvojitého zamestnania, štúdium vzniku a rozvoja priemyselných oblastí, štúdium kultúry družstevného roľníctva, štúdium kultúry priemyselného robotníctva, štúdium kultúry mesta, štúdium vplyvu

Obr. 9

Adam Pranda v spoločnej diskusii s Emíliou Horváthovou a Antonínom Robkom na etnologickej konferencii v Smoleniciach, 1968

Zdroj: Archív SAV (Charvátová, 1987: sign. V B, i. č. 1406, šk. 49)

⁶ Spísané spomienky Adama Prandu, ktoré sú súčasťou jeho osobného fondu v Archíve SAV v Bratislave (Charvátová, 1987).

presídlenia do iných oblastí štátu na kultúru presídlencov a štúdium vplyvu prostriedkov masovej komunikácie. Ide teda skutočne o vtedajšie a dobovo aktuálne témy.

Už len letným pohľadom na objem jeho korešpondencie vidíme viacero zvučných mien regionálnej i celoštátnej etnografie (nehovoriac o početných zahraničných) – Andrej Gregorčok Igovän, Igor Krištek (ktorému bol zároveň oponentom v rámci jeho kandidátskej dizertačnej práce), Peter Maráky, Mikuláš Mušinka, Štefan Mruškovič, Antonín Robek, Soňa Švecová, Peter Švorc a mnohí ďalší vrátane zahraničných. Spoluprácu dokázal zabezpečovať aj so vzdialenými pracoviskami (napr. v Moskve či v Sofii).

Zastavme sa pri mene Antonína Robka. Adam Pranda aktívne korešpondoval s týmto „vládcom českej socialistickej etnografie“. Uvedené titulovanie je patričné – Robek totiž v období socializmu súbežne zastával dve najvýznamnejšie pozície etnografickej vedy v rámci terajšej Českej republiky: pozíciu riaditeľa Ústavu pro etnografiu a folkloristiku Československé akademie věd (terajší Etnologický ústav Akademie věd České republiky) a vedúceho Katedry etnografie a folkloristiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (Hlaváček, 2017).

Pranda a Robek síce mali viacero spoločných tém ich odborného záujmu – najvýznamnejšou z nich bolo kronikárstvo, ktorému sa však každý z nich venoval po vlastnej osi (Robek v rámci Česka, Pranda komunikáciou a spoluprácou so slovenskými kronikármi – napr. Andrejom Gregorčokom Igovänom z Podkoníc či Dominikom Mrázom z Boroviec). Spojila ich však Prandova mimoriadne (aj kvôli zosnulému otcovi) obľúbená téma – slovenské drotárstvo.

Antonín Robek, disponujúci cca 250 listami slovenských drotárov, proaktívne ponúkol Adamovi Prandovi spoluautorstvo plánovanej publikácie. Pranda ponuku prijal, pričom navrhol spracovanie rovno dvoch publikácií – *Listy drotárov* a *Kolárovičtí drotáři*. Aj to svedčí o jeho inovatívnom prístupe k myšlienkam a nápadom. Prandov finálny rukopis o drotároch, pripravovaný pod názvom *Za chlebom do sveta*, malo vydať Vydavateľstvo Osveta v Martine – Pranda sa však dodania rukopisu v januári 1977 zriekol pre početné pracovné povinnosti.⁷ Jeho výskum k tejto téme však pokračoval, o čom svedčí zachovaná korešpondencia s kysuckými obcami z októbra 1977 (Charvátová, 1987). Adam Pranda dokázal aj pri tejto téme spojiť vedcov v priestore od Prahy po Petrohrad, čo preukazuje jeho vedecký zápal i osobnostnú charizmu a presvedčivosť.

Vyznamenania

Okrem početnejších kolektívnych vyznamenaní, v roku 1977 bol Adam Pranda vyznamenaný Cenou SAV za vedecko-popularizačnú činnosť. V roku 1979 mu bola udelená medaila Okresného národného výboru v Čadci (Odboru kultúry) za rozvoj kultúry na Kysuciach a v roku 1981 Čestné uznanie Krajského národného výboru Jihomoravského kraje v Brne (taktiež Odboru kultúry) za rozvoj vedeckej spolupráce. Prandovo dielo si mimoriadne vážili aj v Gemerskej vlastivednej spoločnosti (Prasličková, 1984).

V rámci udeľovania cien Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV mu bolo udelené 2. miesto za najlepšie dielo roka 1982 v kategórii vedecko-organizačnej činnosti, a to za

⁷ Korešpondencia Adama Prandu s Vydavateľstvom Osveta v Martine, zachovaná v jeho osobnom fonde (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 1381, šk. 49).

Obr. 10

Medaila pre Adama Prandu za rozvoj kultúry na Kysuciach
Archív SAV (Charvátová, 1987: III D, inv. č. 902, resp. Zbierka medailí: ZM 138)

organizáciu výskumu zátopovej oblasti Riečnica – Harvelka a operatívne publikovanie výsledkov výskumu. Pri rovnakej príležitosti mu bolo udelené zlúčené 1. a 2. miesto v kategórii vedecko-odborných diel za štúdiu *Význam tradičnej kultúry ľudu v zátopovej oblasti na Kysuciach*.

Pri príležitosti Prandových 60. narodenín ho Slovenská národopisná spoločnosť pri SAV na valnom zhromaždení, konanom dňa 24. mája 1984, zvolila za svojho čestného člena. Jeho jubileum neopomenula ani samotná Slovenská akadémia vied – 20. mája 1984 udelila Adamovi Prandovi zlatú čestnú odborovú plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách.

Publikačná činnosť

Už ako študent gymnázia či vysokoškolák Pranda aktívne publikoval, avšak predovšetkým beletriu, príp. rozprávky – v časopisoch *Nová práca*, *Tvorba* a ďalšie. Neskôr pribudli články a štúdie z oblasti lingvistiky a literárnej histórie (publikované v periodiku *Slovenská reč* či zborníku *Slovenská Bratislava* a pod.).

Popri vlastnej, veľmi aktívnej publikačnej činnosti (články, samostatné publikácie, štúdie) sa venoval aj redakčným a zostavovateľským prácam a nebránil sa ani redigovaniu prác či celých zborníkov. K jeho významným výskumom patrili dlhodobé výskumy ľudovej kultúry i súčasnosti v obciach Čičmany a Sebechleby (v daných dvoch obciach najintenzívnejšie), avšak priebežne počas kariéry dokázal realizovať terénne prieskumy v desiatkach ďalších lokalít, resp. obcí (z nich najväčšmi rezonujúcim bol výskum zátopovej oblasti pre súčasnú vodnú nádrž *Nová Bystrica* – teda územie v tom čase zanikajúcich obcí *Harvelka* a *Riečnica*). Z týchto výskumov dokázal organizovať konferencie i vypracovávať konkrétne publikačné výstupy.

V snahe obohacovať znalosti svojich kolegov – českých a slovenských etnológov – venoval značný objem svojho času aj na zabezpečenie svojpomocného prekladu vybraných odborných diel (najmä z ruštiny a taliančiny).

Cieľom tejto personálnej štúdie nie je spracovanie a zverejnenie kompletnej bibliografie Adama Prandu – túto výzvu, už napriek existujúcim čiastkovým a výberovým bibliografiám, ponechávame ďalším kolegom. Dielo Adama Prandu si svojím obsahom zaslúži knižné spracovanie, priestorovo a rámcovo prevyšujúce možnosti tejto štúdie.

Rezonujúce dielo s nadčasovým prínosom

O pozitívnom vplyve a rezonancii Prandovho diela boli presvedčení už jeho súčasníci (Frolec, 1984b). A to nielen s ohľadom na priateľské vzťahy v rámci vtedajšej Československej socialistickej republiky, ale aj v širšom európskom rámci. Pre spoločnú vec dokázal nadchnúť kolegov v zahraničí a svojím len veľmi ťažko nahraditeľným príspevom tak vytváral bezprecedentný systém európskej cezhraničnej spolupráce etnológov.

Adam Pranda sa počas celej svojej vedeckej kariéry, ak nie počas celého svojho života, držal zásady byť čestným a dôstojným diskutérom. Snažil sa publikovať akýkoľvek spracovaný a tematicky hodnotný materiál: „*Naozaj NIK Z NÁS nemá PRÁVO sušiť pekný a bohatý materiál celé desaťročie u seba!*“ (ako písal v liste Ľubici Chorváthovej z 20. októbra 1982 – Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 1038, šk. 45). Presadzoval názor „nepísať vedu pre vedu“, ale snažiť sa odborné a vedecké výsledky popularizovať a prenášať do každodenného života. V tomto ohľade bol mimoriadne pragmatickým človekom.

Prandov prístup oceňovali aj jeho informátori a respondenti, z ktorých sa väčšinou veľmi rýchlo stali priatelia – napr. Rudolf Barčík (bytom Modra) píše v úvode svojho listu z januára 1984: „*Milý Adam. Vopred Ti ďakujem, že na mňa myslíš a staráš sa o moju popularitu.*“ (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 920, šk. 43).

Na dielo Adama Prandu sa spoliehame aj v súčasnosti. Na takýchto základoch dokážeme koncipovať ďalšie výskumy či aktualizácie starších konceptov. Nielen pre Prandove odborné názory, ale predovšetkým pre jeho autentickú znalosť terénu. Aj vďaka svojmu pôvodu z Kysúc mal vzťah k regionalistike – podobne ako jeho kolegyňa, významná etnologička a gestorka Etnografického atlasu Slovenska – Soňa Kovačevičová, rodáčka z Liptova (Kovačevičová, 1993). Pranda svojím dielom prispel k sofistikovanejšiemu teoreticko-metodologickému uchopeniu regionalistického výskumu. Svedčí o tom snaha definovať či mapovať priemyselné oblasti Slovenska (Benža, 2011).

Úmrtie, osud jeho literárnej pozostalosti

Zdravie Adama Prandu bolo podlomené už dlhodobejšie – najčastejšie išlo o dlhodobé horúčky, prechladnutia či zápal pľúc, ktorý zvykol liečiť v kúpeľoch v Rajeckých Tepliciach (alebo jeho vlastnými slovami: „*dobýjať zdravotnú batériu*“) už od prelomu 60. a 70. rokov 20. storočia. Viaceré problémy však bral s nadhľadom a seba vlastným humorom – v liste zo dňa 29. septembra 1972 napísal dobrému priateľovi Josefovi Tomešovi (z Ústavu ľudového umění v Strážnici): „*Lekári zistili vodu v kolene. Keby šlo o slivovicu, bolo by lepšie!*“ (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 1349, šk. 49).

V roku 1980 absolvoval operáciu kvôli žlčníkovým kameňom, ktorú vo svojich listoch opäť poňal humorne („*Pokúšal som sa konkurovať národnému podniku Kameňolomy a štrkopiesky, nuž ma vzali pod nôž a vyhodili mi niekoľko kameňov spolu so žlčou.*“). V rovnakom roku sa k pretrvávajúcim zdravotným problémom pridala cukrovka, ktorú sa však podľa lekárskeho odporúčania snažil riešiť menej invazívne – bez inzulínu, diétami a častejšou konzumáciou čučoriedok.

Adam Pranda zomrel 28. augusta 1984 v Bratislave následkom pokročilej rakoviny pankreasu. Pohreb sa uskutočnil 1. septembra 1984 v bratislavskom krematóriu, v areáli ktorého (na neďalekom cintoríne) je Adam Pranda aj pochovaný.

V rovnakom roku sa začala v rámci festivalu Etnofilm Čadca, ktorý počas svojho života organizačne podporoval, na jeho počesť udeľovať Cena Adama Prandu. Túto cenu v súčasnosti udeľuje Národopisná spoločnosť Slovenska na svojich valných zhromaždeniach (Lukáč Kinčes, 2024).

Tento významný slovenský etnológ sa však legendou stihol stať už počas svojho relatívne krátkeho života – už v roku 1980 bol publikovaný jeho profil v *Encyklopédii Slovenska* (Veľký, 1980: 500). S určitou mierou „nadsázky“ môžeme skonštatovať, že zatiaľ čo módnym priemyslom uznáva značku Prada, európska etnologická obec sa spolieha(la) na značku Pranda.

Literárnu pozostalosť (ako aj všetky biografické dokumenty) Adama Prandu odovzdala jeho manželka Elena do vtedajšieho Ústredného archívu SAV v 90. rokoch 20. storočia. Paradoxne nešlo o naplnenie poslednej vôle Adama Prandu (ak o nej manželka vôbec vedela), keď v liste z 2. mája 1982 priateľovi Bohuslavovi Benešovi (folkloristovi a literárnemu vedcovi pôsobiacemu v Brne) vyjadril želanie, aby sa jeho osobný archív stal súčasťou zbierok Literárneho archívu Matice slovenskej (terajšieho Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine) alebo archívu Slovenského národného múzea – Etnografického ústavu v Martine (Charvátová, 1987: sign. IV A, i. č. 924, šk. 43).

Vo viacerých ohľadoch ide o stále živé dedičstvo, ktoré čaká na svoje zhodnotenie (napr. knižné spracovanie obsiahlych rukopisov *Kysucké fragmenty* a *Snežná dolina* – prvé menované ako vlastivedné memoáre autora; druhé menované ako súbor rozprávok, inšpirovaný Prandovým rodiskom). Pranda sa vybrané texty snažil publikovať – napr. *Snežnú dolinu* malo vydať nakladateľstvo Mladé letá už začiatkom 70. rokov 20. storočia, avšak redakcii sa nepozdávala zmienka o svätcoch.

Súčasťou fondu – obsiahnutého v 74 archívnych škatuliach – sú totiž aj odborné výstupy, ktoré boli publikačne spracované len čiastočne, príp. neboli doposiaľ publikované. Za zváženie stojí aj lístkový katalóg s národopisnými heslami jednotlivých slovenských obcí, ktorého obsah by mal byť v plnom znení pretavený do trojzväzkového diela *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*.

Aký je teda odkaz Adama Prandu pre súčasníkov a ďalšie generácie slovenských vedcov, nielen etnológov? Vykonávať akúkoľvek pozíciu – vrátane tej akademickej – čestne, nadschene a zodpovedne. Nenechať sa odradiť a vytrvať, byť oporou pre svojich kolegov, rovesníkov i ďalšie generácie. Prijímať výzvy ako príležitosti nielen pre svoj vlastný rozvoj, ale aj pre rozvoj inštitúcií a vied, pre ktoré pracujeme. Nemariť potenciál a nesnažiť sa kaziť dobré úmysly – zároveň sa brániť neprajníckym tendenciám. Nuž a v neposlednom rade hľadať a nachádzať dôležitý balans medzi akademickým/pracovným a osobným životom.

Podakovanie

Touto cestou by som sa chcel poďakovať kolektívu pracovníkov a menovite tiež vedúcej Archívu SAV – Mgr. Jane Gubášovej Baherníkovej, PhD. za odborné rady a ústretovosť pri štúdiu osobného fondu Adama Prandu. Vedúcej archívu zároveň ďakujem za spontánnu spomienku na možné dohľadanie potomkov Adama Prandu, ktoré sa vďaka tomu podarilo – aj s príspevím Mgr. Marty Švolikovej, pracovníčky Štátneho archívu v Nitre – pracoviska Archív Levice.

Za aktívny prístup a ochotu vyjadrujem vďaka aj deťom Adama Prandu – MUDr. Zuzane Petrovičovej, Ing. Jánovi Prandovi, CSc. a Ing. Pavlovi Prandovi, CSc.

Srdečná vďaka za spoluprácu patrí tiež Viere Višňákovej – pracovníčke regionálneho oddelenia Kysuckej knižnice v Čadci za zapožičanie posledného dostupného výtlačku bibliografie Adama Prandu (Ďurná, 2004) a PhDr. Petrovi Salnerovi, DrSc. za drobné námety na doplnenie profilu Adama Prandu.

Za pomoc pri hľadaní ďalších zdrojov, informačne vypovedajúcich o živote a diele Adama Prandu, touto cestou ďakujem Andrei Kalivodovej – knihovníčke Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i. v Bratislave.

Referencie

- Benža, M. (2011). Regionalizácia Slovenska. *Kontexty kultúry a turizmu*, 2, 13-19.
- Beňušková, Z. (2019). 60 rokov Národopisnej spoločnosti Slovenska (1958 – 2018). *Etnologické rozpravy*, 26(Supplement), 24-64.
- Ďurná, S. (2004). *PhDr. Adam Pranda, CSc. – etnograf a jazykovedec – výberová personálna bibliografia*. Čadca: Kysucká knižnica.
- Frolec, V. (1984a). Adam Pranda šedesátiletý (20. 5. 1924). *Slovenský národopis*, 32(3), 505-513.
- Frolec, V. (1984b). Naplněný čas Adama Prandy. *Slovácko*, 26, 119.
- Hlaváček, J. (2017). Napoleon české etnografie: životopisná skica Antonína Robka. *Národopisný věstník*, 76(1), 25-47.
- Hnilica, J., Vnuk, F. (2009). Kto bol Adam Pranda?. *Kultúra – dvojtýždenník závislý od etiky*, 12(17), 10-11.
- Horváthová, E. (1974). Dr. Adam Pranda 50-ročný. *Slovenský národopis*, 22(4), 669-671.
- Charvátová, J. (Sprac.). (1987). *Pranda, Adam – osobný fond* (ev. č. 36476) [archívne materiály]. Bratislava: Centrum spoločných činností SAV – Ústredný archív SAV. <http://www.archiv.sav.sk/inventare/inventar.php?id=131&sig=info>
- Chorváthová, L. (2005). Adam Pranda: neznáme aspekty osobnosti a diela. *Slovenský národopis*, 53(3), 243-260.
- Jeřábek, R. (1985). Trojnekrólóg (A. Pranda – I. Koev – M. Gladysz). *Umění a řemesla*, 30(1), 5.
- Kamencová, L. (Sprac.). (1992). *Pranda, Adam – dodatok k osobnému fondu* (ev. č. 36477) [archívne materiály]. Bratislava: Centrum spoločných činností SAV – Ústredný archív SAV. <http://www.archiv.sav.sk/inventare/inventar.php?id=184>
- Kovačevičová, S. (1993). *Liptovský Svätý Mikuláš – mesto spolkov a kultúry v rokoch 1830 – 1945*. Liptovský Mikuláš: Transcius.
- Lukáč Kinčeš, M. (19. 5. 2024). *Nedožitá storočnica etnografa Adama Prandu*. Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV. <https://uesa.sav.sk/spravy/nedozita-storocnica-etnografa-adama-prandu/>

- Michálek, J. (1984). Na rozlúčku s Adamom Prandom (20. 5. 1924 – 28. 8. 1984). *Slovenský národopis*, 32(4), 650-652.
- Osobná bibliografia základných prác Adama Prandu 1944 – 1978. (1979). *Obzor Gemera*, 10, 186-193.
- Palkovič, K. (1985). Za Adamom Prandom. *Slovenská reč*, 50(2), 115-116.
- Pranda, A. (1949). *Jazyková hodnota starých slovenských listín z dialektologického hľadiska* [Nepublikovaná rigorózna práca]. Univerzita Komenského v Bratislave.
- Pranda, A. (1966). *Príčiny vzniku a rozvoja kovoroľníctva na Kysuciach* [Nepublikovaná dizertačná práca]. Univerzita Komenského v Bratislave.
- Pranda, A., Prandová, E. (1994). *Slovenské kraslice*. Martin: Osveta.
- Pranda, A., Morávková, M. (1955). Príspevok k štúdiu slovenských ľudových kožuchoch. *Slovenský národopis*, 3(2), 213-256.
- Prandová, M. (1955). Tri drahé mená z Rejdovej. *Kultúrny život*, 10(36), 8.
- Prasličková, M. (1984). Za PhDr. Adamom Prandom, CSc. *Obzor Gemera*, 15(4), 214.
- Ratica, D. (1999). Za Elenou Prandovou. *Slovenský národopis*, 47(1), 91-92.
- Salner, P. (19.5.2024). *Reflexia Petra Salnera pri príležitosti 100. výročia narodenia Adama Prandu*. Národopisná spoločnosť Slovenska. https://nss.sav.sk/wp-content/uploads/A.-Pranda_Reflexia-Petra-Salnera_2024-05-19.pdf
- Salner, P. (1985). PhDr. Adam Pranda, CSc. (1924 – 1984). *Vlastivedný časopis*, 34(1), 43.
- Souček, J. (1984). Odešiel kolega a priateľ. *Národopisné aktuality*, 21(4), 262.
- Válka, M. (2013). Národopisný vestník československý jako tisková platforma Národopisné společnosti československé a nástupnických organizací. *Český lid*, 100(1), 107-120.
- Veľký, J. (Red.). (1980). Adam Pranda. In *Encyklopédia Slovenska – súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska* (4. zv.). Bratislava: Veda.
- Zachar Podolinská, T., Popelková, K. (2023). *Story of Cohesion: On the History of an Academic Institution*. Bratislava: Veda.